

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग, टेकु

प्रदेश तहको कार्यक्रम संचालन मार्गदर्शन
२०७८

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा कार्यक्रम (आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम ,सशर्त अनुदान)

नेपालको संविधान २०७२को भाग ४ को धारा ५१ (ज) को ७ मा 'नेपालको परम्परागत चिकित्सा पद्धतिको रुपमा रहेको आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा र होमियोप्याथिक लगायतका स्वास्थ्य पद्धतिको संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने' भनी प्राथमिकताका साथ उल्लेख गरिएको छ । संविधानका अनुसूचीहरूमा आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्साका विभिन्न आयामलाई महत्वपूर्ण स्थान दिइएको छ ।

पन्धौँपञ्चबर्षियोजनामा आयुर्वेद प्राकृतिक चिकित्सा तथा अन्य चिकित्सा पद्धतिहरूको योजनावद्ध विकास र बिस्तार गर्ने रणनीति उल्लेख छ । स्थानीय स्तरमा उपलब्ध औषधीजन्य जडीवुटी,खनिज एवं जान्तव द्रव्यको पहिचान,संरक्षण,संकलन,प्रवर्धनको लागि संरचना निर्माण गरिने,प्रचलित प्राकृतिक चिकित्सा,वैकल्पिक तथा अन्य चिकित्सा पद्धति तथा सेवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा सूचीकृत,व्यवस्थित गर्दै आयुर्वेद,पञ्चकर्म,योग र प्राकृतिक चिकित्साको विशिष्टिकृत सेवा सहितको राष्ट्रिय आयुर्वेद,योग,ध्यान,प्राणायाम मनोपरामर्श,पञ्चकर्म तथा प्राकृतिक चिकित्सा सेवा केन्द्रको स्थापना गरी स्वास्थ्य पर्यटनलाई प्रवर्धन गरिने र **“मेरो स्वास्थ्य मेरो जिम्मेवारी”** लाई प्रभावकारी बनाउन स्वस्थ भान्साको अवधारणा अनुरूप स्वस्थ खानाको प्रयोग गर्न हरेक नागरिकलाई सुसूचीत गर्दै स्वस्थ वातावरण र सक्रिय जीवनशैलीको प्रवर्धन गर्न साइकल लेन,एक घर एक करेसाबारी, सार्वजनिक पार्क,व्यायामहल,योगाभ्यास तथा पञ्चकर्म केन्द्रको निर्माण तथा स्थापनाको लागि सरोकारवालासंग समन्वय तथा पैरवी गर्ने उल्लेख छ ।

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा व्यवस्थापन तथा प्रवाहका लागि संघमा केन्द्रिय आयुर्वेद चिकित्सालय १,प्रदेश स्तरमा १ आयुर्वेद चिकित्सालय,१४वटा साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय ,६१ वटा जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्थानीय स्तरमा ३०५ वटा आयुर्वेद औषधालयवाट आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा प्राप्त भै परिवर्तित सन्दर्भमा ७५३ स्थानीय तह मध्ये ३११मा आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको सेवा विस्तारित छ भने बाँँकि ४४२ स्थानीय तहमा सेवा विस्तारित हुन जरुरी छ । यसका अलावा पशुपति होमियोप्याथिक चिकित्सालय र युनानी औषधालय पनि रहेका छन् । यस सन्दर्भमा प्रदेश अन्तर्गत आयुर्वेद संस्थाहरूमा संघिय सशर्त अनुदानबाट यस आ.व.मा सञ्चालन हुने देहाय बमोजिमका कार्यक्रमहरूको गुणस्तरीय सञ्चालन,व्यवस्थापकीय पक्षको सुधार तथा कार्यक्रम सञ्चालनमा एकरूपता ल्याउन यो मार्गदर्शन तयार पारीएको छ ।

क) प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालयको लागि

१) कार्यक्रमको नाम: नागरिक आरोग्य कार्यक्रम संचालन अनुगमन समन्वय तथा आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम समिक्षा ।

परिचय	प्रत्येक प्रदेशका स्वास्थ्य निर्देशनालय अन्तर्गतको आयुर्वेद शाखा मार्फत नागरिक आरोग्य कार्यक्रमका साथै प्रदेशमा संचालन हुने अन्य आयुर्वेद सेवा कार्यक्रमको सम्वन्धमा समन्वय तथा सहजिकरणका साथै संचालित कार्यक्रमको समिक्षा समेत गरी कार्यक्रमको प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्न यो कार्यक्रम राखिएको हो ।
उद्देश्य	नागरिक आरोग्य कार्यक्रम तथा अन्य आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम संचालन सम्वन्धमा समन्वय तथा सहजिकरण र समिक्षा समेत गरी सेवा प्रवाहमा प्रभावकारीता वृद्धि गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा संचालन भएका हुने ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय: प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालय ।</p> <p>सन्चालन विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालयलाई प्राप्त बजेट मध्ये बाट नागरिक आरोग्य कार्यक्रम संचालन निर्देशिका-२०७६ बमोजिम एक प्रदेश नागरिक आरोग्य समिति गठन गरि अभिमुखिकरण गर्ने साथै सम्वन्धित जिल्ला नागरिक आरोग्य समिति गठन र अभिमुखिकरण गर्न सहजिकरण गर्ने । अन्य कार्यहरू Implementation plan बमोजिम गर्ने । ● प्रदेश स्तरका आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित कार्यक्रमहरू संचालनमा आवश्यक सहजिकरण तथा समन्वय गर्ने । ● प्रदेशका सवै प्रदेश स्तरीय आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थालाई सहभागि गराइ कम्तिमा वर्षमा १पटक आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम सम्वन्धमा वार्षिक समिक्षा गर्ने । <p>अवधि: तोकिएको कार्ययोजना अनुसार ।</p> <p>लक्षित समूह: प्रदेश स्तरीय आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरू ।</p> <p>स्थान: सम्वन्धित कार्यालयले छनौट गर्ने ।</p>
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

ख) प्रदेश स्तरीय अन्य आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको लागि

१)कार्यक्रमको नाम:निःशुल्क आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा स्वास्थ्य शिविर ।

परिचय	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको पहुँच नपुगेका स्थानहरूमा आयुर्वेद चिकित्सा सेवा सम्बन्धि सचेतना र सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक ठानी यो कार्यक्रम राखिएको हो ।
उद्देश्य	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको पहुँच नपुगेका स्थानहरूमा आयुर्वेद चिकित्सा सेवा सम्बन्धि सचेतना र सेवा प्रवाह गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्था नभएका स्थानहरूमा स्वास्थ्य लाभ हुनका साथै आयुर्वेद चिकित्सा सम्बन्धि सचेतना अभिवृद्धि समेत भएको हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय:साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सन्चालन विधि:</p> <p>आयुर्वेद सेवाको पहुँच नपुगेका स्थानहरू छनोट गरी साविकका अञ्चल आ.औ./ जि.आ.स्वा.के.ले आवश्यकता अनुसार चिकित्सक सहितको जनशक्ति परिचालन गरी कार्ययोजना अनुसार शिविर संचालन गर्ने र पञ्चकर्म(पूर्वकर्म)सेवा संचालन गरेमा अनुसूचि १ अनुसार सेवा ग्राहीको र अनुसूचि २ अनुसारका द्रव्यहरू प्रयोग गर्ने ।</p> <p>अवधि: तोकिएको कार्ययोजना अनुसार ।</p> <p>प्राथमिकता: आयुर्वेद सेवाको पहुँच नपुगेका स्थानहरू ।</p> <p>लक्षित समूह: सेवाग्राही र आम नागरिकहरू ।</p> <p>स्थान: सम्बन्धित कार्यालयले छनौटगर्ने ।</p>
बजेट वाँडफाँड	औषधी को हकमा औषधी खरिद बाट व्यवस्था हुने र संचालन व्यवस्थापन खर्च बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

२) कार्यक्रमको नाम:आयुर्वेद सेवा सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि तालिम

परिचय	आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरूको सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी प्रदेश भित्रका आयुर्वेद संस्थाहरूबाट प्रभावकारी ढंगले सेवा प्रवाह, कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन गर्न तालिम कार्यक्रम राखिएको हो ।
उद्देश्य	जिल्ला तथा स्थानीय स्तरमा प्रभावकारी ढंगले सेवा प्रवाह तथा कार्यक्रम संचालन गर्न आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरूको सीप विकास भई दक्षता अभिवृद्धि भएको हुनेछ । ● आयुर्वेदका र्यक्रमहरू प्रभावकारी र व्यवस्थित ढंगले संचालन गर्न सघाउ पुग्नेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सञ्चालन गर्ने विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र तथा जिल्ला भित्रका आयुर्वेद संस्था समेतबाट सहभागी छनौट गरि आवश्यकतानुसार उपयुक्त समय र स्थानमा सम्बन्धित तालिम संचालन गर्ने । ● संघीय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग तथा प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालयबाट जारी भएका तालिम सम्बन्धी म्यानुअल समेतलाई आधार मानी कम्तिमा ३ कार्य दिन हुनेगरी प्रयोगात्मक कक्षलाई प्राथमिकता दिनेगरी तालिम संचालन गर्ने । ● आवश्यकतानुसार संघीय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग संग समन्वय गर्ने र बिबरण पठाउने । <p>कार्यक्रम संचालन गर्ने समय: कार्ययोजना अनुसार ।</p> <p>लक्षित समूह:आयुर्वेद चिकित्सक एवं स्वास्थ्यकर्मीहरू ।</p>
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

३) कार्यक्रमको नाम:PHC मा जीवनशैली व्यवस्थापन कार्यक्रम (पाँचथर ,चितवन,कास्की, नवलपरासी (पश्चिम)सुर्खेत, जुम्ला, कञ्चनपुर, वैतडी, बाजुरा जिल्लाको लागि मात्र)।

परिचय	प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा आधुनिक चिकित्सा पद्धतिसँगै आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सहितको सेवा एकीकृत रूपबाट कम लागतमा एकै स्थानबाट निःशुल्क रूपमा प्रदान गर्न र सेवाग्राहीलाई छनोटको अवसर प्रदान गर्न यो कार्यक्रम नमूनाको रूपमा संचालन गर्न लागिएको हो ।
उद्देश्य	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा आउने सेवाग्राहीहरूलाई जीवनशैली व्यवस्थापन सम्बन्धि आयुर्वेद सेवा प्रदान गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	आवश्यक आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी प्राविधिक जनशक्तिको आपूर्ति भै प्रभावकारी रूपमा सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय:साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सञ्चालन गर्ने विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अघिल्ला आ.व.मा कार्यक्रम संचालन भएकोमा निरन्तरता हुनेगरी कार्यक्रम संचालन गर्ने । ● सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ बमोजिम प्राप्त बजेटको परिधि भित्र रहि १ आयुर्वेद चिकित्सक र १ अभ्यंगकर्ता (प्राविधिक)कार्यरत रहेकोमा गत आ.ब.को कार्य मुल्यांकनको आधारमा प्राथमिकता दिने गरी करारमा नियुक्ति गर्ने र आवश्यक सेवा संचालन खर्च समेत व्यवस्थापन गर्ने । ● करारमा कर्मचारी नियुक्ति गरेको जानकारी आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागमा पठाउने । ● छनौट भए अनुसारका पूर्वाधारयुक्त प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा आएका सेवाग्राहीलाई सङ्कत,आहार विहार,दिनचर्या,ऋतुचर्याका माध्यमबाट स्वस्थ जीवनशैली अपनाउन परामर्श सेवा संचालन गर्ने । ● योग र प्राणायाम आदिको अभ्यास गराउने ,स्नेहन, स्वेदन ,शिरोधारा,कटिवस्ति,जानुवस्ति आदि सेवा शुरू गर्ने । ● जिल्ला स्थित आयुर्वेद औषधालय/ स्वास्थ्य केन्द्रबाट

	<p>आवश्यक पूर्वाधार व्यवस्थाका लागि सहजिकरण गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> कार्यक्रम संचालनको अभिलेख नियमित रूपमा राखि विभागबाट जारी गरिएको ढाँचामा प्रगति विवरण संघिय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागमा पठाउने । <p>सेवा संचालन गर्ने समय:कार्ययोजनानुसार</p> <p>लक्षित समूह:आम सेवाग्राही ।</p>
बजेट वाँडफाँड	प्रति इकाइ लागत ९,००,०००।- र संख्या अनुसूचि १० बमोजिम हुने ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

४)कार्यक्रमको नाम:आयुर्वेद संस्थालाई औषधि तथा अन्यसामग्री ढुवानी ।

परिचय	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आउने सेवाग्राहीहरूका लागि निःशुल्क रूपमा वितरण गर्न आवश्यक पर्ने औषधि तथा अन्य सामग्री नियमित आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउन यो कार्यक्रम प्रस्ताव गरीएको हो ।
उद्देश्य	औषधि तथा अन्य सामग्री ढुवानी गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधि र अन्य सामग्रीको निरन्तर आपूर्ति भएको हुनेछ । ● आयुर्वेद औषधिहरू सेवाग्राहीहरूले निःशुल्क रूपमा प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय:साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सन्चालन विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● विनियोजित रकमबाट खरीद भएका औषधि तथा अन्य सामग्री कार्ययोजना बमोजिम ढुवानी व्यवस्था मिलाउने । <p>समयावधि: योजना अनुसार ।</p> <p>लक्षित समुह:आयुर्वेद संस्थाहरू ।</p> <p>स्थान: कार्ययोजना अनुसार तोकिएका स्थान ।</p>
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

५)कार्यक्रमको नाम:राष्ट्रिय आरोग्य दिवस तथा धन्वन्तरि जयन्ति,राष्ट्रिय योग दिवस/ अन्तर्राष्ट्रिय योगदिवस

परिचय	कार्तिक महिनामा धन्वन्तरि जयन्ति, माघ महिनामा राष्ट्रिय योग दिवस, असार महिनामा अन्तर्राष्ट्रिय योग दिवस मनाउने गरिन्छ ।
उद्देश्य	योग र जीवनशैलीको माध्यमबाट आरोग्यता प्राप्तिका लागि तोकिएका दिवस अभियानका रूपमा मनाउने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● योगाभ्यास बाट हुने लाभका बिषयमा जनचेतना अभिवृद्धि हुनेछ । ● नसर्ने रोग न्यूनिकरणमा सहयोग पुग्नेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सन्चालन विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रको संयोजनमा प्रत्येक वर्ष धन्वन्तरि जयन्तिका दिन स्वास्थ्य सम्बन्धि बिभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम सहित आरोग्य दिवस मनाउने । ● प्रत्येक वर्ष माघ १ गते र जुन २१ का दिन चिकित्सकीय योगाभ्यास सहित जिल्ला स्थित आयुर्वेद औषधालयको समेत सहभागिता हुनेगरी सर्वसाधारणको उल्लेख्य सहभागिता हुनसक्ने स्थान छनौट गरि क्रमशः राष्ट्रिय योग दिवस र अन्तर्राष्ट्रिय योग दिवस विविध कार्यक्रम सहित अभियानको रूपमा मनाउने । ● योग,आयुर्वेद र स्वस्थ जीवनशैलीको महत्व वारे प्रचार प्रसार गर्ने । ● प्रगति बिबरण संङ्घीय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागमा पठाउने ।
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

६) कार्यक्रमको नाम: औषधि खरिद

परिचय	गुणस्तरीय औषधी र स्वास्थ्य सामग्रीको सहज तथा प्रभावकारी आपूर्ति एवं उपयोगलाई सुनिश्चित गर्दै आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सेवा लिन आउने सेवाग्राहीलाई तोकिएका औषधि निःशुल्क रूपमा निरन्तर उपलब्ध गराउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको हो ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय रूपमा देखिने रोगहरूको प्राथमिकता अनुसार निरन्तर व्यवस्था हुनेगरी आवश्यक आयुर्वेद औषधि खरिद गर्ने । निःशुल्क औषधि सहितको सेवा निरन्तर प्रवाह गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	आवश्यक सेवा र औषधिको नियमित उपलब्धता हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>संचालन गर्ने निकाय:साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>संचालन विधि:-</p> <ul style="list-style-type: none"> आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको विरामी तथ्यांक अनुसार रोगको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने। प्राथमिकता निर्धारण गर्दा अघिल्लो बर्षको बिरामीको संख्या, रोगको प्रकोप, बजेट आदिलाई ध्यानमा राखि प्रदेशस्तरबाट प्राप्त बजेटलाई समेत परिचालन गरिनेछ । यस शिर्षकबाट निःशुल्क आयुर्वेद स्वास्थ्य शिविर ,जेष्ठ नागरिक कार्यक्रम,स्तनपायी आमा ,पूर्वकर्म(पञ्चकर्म),स्वस्थ जीवन,नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र तथा PHC मा जीवनशैली व्यवस्थापन लागायत सम्पूर्ण कार्यक्रमका लागि समेत औषधि उपलब्ध गराउने । औषधि खरिद गर्दा अनुसूची ६ अनुसारका निःशुल्क बितरण गरिने अत्यावश्यक आयुर्वेद औषधिहरूको मिति २०७४।७।२३कोस्वीकृत सूची (२३वटा) तथा अन्य कार्यक्रमका लागि विगतमा तोकिए अनुसारका औषधि खरिद गर्नु पर्नेछ । सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ बमोजिम खरिद इकाइ गठन गरी प्राप्त बजेटको परिधीभिन्न रहि प्रचलित कानून बमोजिम गर्ने । सार्वजनिक निकालयले सोझै खरिद गर्नु अघि सार्वजनिक खरिद ऐनको दफा ४१ र सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६३ को नियम ८६ बमोजिमका विषय एकिन गरी नियम ४१(१)क मा तोकिएको रकम सम्मको फुटकर खरिद बाहेकको हकमा सार्वजनिक खरिद नियमावलीको नियम ८५(६) बमोजिम खरिदको प्रकृति,कारण र आधार सहित आपूर्ति कर्ताको नाम खुलाइ सार्वजनिक रूपमा सूचना प्रकाशन गर्नुपर्नेछ

	<p>।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● औषधी खरिद गर्दा उपलब्ध भएसम्म Good Manufacturing Practice(GMP – कूशल उत्पादन अभ्यास) प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको उद्योगबाट उत्पादित औषधीलाई प्राथमिकता दिइ अनुसूचि ७ बमोजिमको गुणस्तर परिक्षण प्रतिवेदन र चूर्ण औषधीहरूको हकमा मान्यता प्राप्त औषधी परिक्षण प्रयोगशालाबाट microbial test पूरा गरेको प्रमाणपत्र र औषधी दाखिला प्रतिवेदनको छायाँप्रति सहित औषधी दाखिला भएको मितिले १ महिनाभित्र यस विभागमा अनिवार्य रूपमा पठाउनुपर्नेछ । ● औषधि खरिद गर्दा गुणस्तर परिक्षण गरी रेकर्ड अद्यावधिक हुनुपर्नेछ । ● सम्वन्धित क्षेत्रका प्राविधिक जनशक्तिको संलग्नतामा औषधि गुणस्तर परिक्षण उपसमिति गठन गरी सो समिति द्वारा गुणस्तर परिक्षण गरेको हुनुपर्नेछ । ● औषधिको गुणस्तर परीक्षण अनुसूची ७ मातोकिए वमोजिम हुनेछ । खरिद सम्वन्धमा अनुसूचि ९ वमोजिम को फारम भरि अध्यावधिक गर्नुपर्ने छ । <p>लक्षितसमूह:- सेवाग्राहीहरू ।</p> <p>कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने समय:- कार्ययोजना अनुसार ।</p>
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

७) कार्यक्रमको नाम: अनुगमन, मुल्यांकन, निरीक्षण तथा समन्वय ।

परिचय	सक्षम तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन सफल कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा अपेक्षित प्रतिफल, असर, प्रभावप्राप्त गर्ने भरपर्दो औजार हो । आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थामा संचालित आयुर्वेद स्वास्थ्य कार्यक्रम संचालनका विविध पक्षहरूको व्यवस्थापनका साथै समस्याहरूको दीर्घकालीन समाधान पहिचान गरि निर्धारित प्रक्रिया अपनाई कार्य सम्पादनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न अनुगमन, मुल्यांकन, निरीक्षण तथा समन्वय आवश्यक हुन्छ ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● जिल्लामा प्रदान गरिने आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवाको अनुगमन, मुल्यांकन, निरीक्षण तथा समन्वय गर्न आवश्यक पक्षहरूको पहिचान गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद तथा वैकल्पिक स्वास्थ्य उपचार सेवा व्यवस्थित र प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक समन्वय र सहजीकरण हुनेछ । ● प्रगति बिबरण संघीय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागमा प्राप्त भई आगामि आ.ब.को योजना तर्जुमाका लागि सहयोग पुग्नेछ ।
संचालन प्रकृया	<p>संचालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>संचालन विधी:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कार्यक्रम सम्बन्धी बार्षिक कार्ययोजना तयार गर्ने । ● जिल्ला भित्रका आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विधाका सरकारी, निजी, सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाहरु एवं जडिबुटी तथा औषधिजन्य वस्तुहरुसंग सम्बन्धित फर्म, कम्पनी, उद्योग लगायतको अनुगमन, मूल्यांकन, निरीक्षण तथा आवश्यकतानुसार संघीय विभाग र प्रदेश भित्रका आयुर्वेद संस्था बीच समन्वय गर्ने । ● कार्यालयले संचालन गर्ने जेष्ठ नागरीक तथा स्तनपायी आमा सम्बन्धी कार्यक्रम महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका लाई समेत आवश्यकतानुसार परिचालन गरि संचालन गर्ने ।
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

८) कार्यक्रमको नाम: आयुर्वेद सम्बन्धी सूचनामूलक सामाग्री उत्पादन, प्रकाशन तथा प्रसारण ।

परिचय	स्वस्थवृत्त (दिनचर्या, ऋतुचर्या, आहार, विहार आदि), सद्वृत्त, आचार रसायन, आयुर्वेद जीवनशैली सम्बन्धी सचेतना, स्थानीय स्तरमा प्राप्त हुने जडिबुटीको उपयोगिता बारे जानकारी गराउन तथा योगको बारेमा जानकारी दिन श्रव्यदृष्य सामाग्री तयार पारी आयुर्वेद सम्बन्धि सचेतना जगाउन यो कार्यक्रम राखिएको हो ।
उद्देश्य	आयुर्वेद विषय समेटिएको सन्देश उत्पादन, प्रसारण तथा प्रकाशन गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	सेवाग्राही लगायत आम नागरिकको ज्ञान अभिवृद्धि भइ उपलब्ध आयुर्वेद सेवाको अधिकतम उपयोग हुनेछ ।
संचालन प्रकृया	सञ्चालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र ।

	<p>संचालन विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नागरिक आरोग्य कार्यक्रम समेतको विषय समेटिएको सामग्री उत्पादन गर्ने । ● विभिन्न विधुतीय ,छापा माध्यम एवं होर्डिडवोर्ड लगायतका माध्यमबाट कार्यक्रम तथा सेवा सम्बन्धमा सूचनामूलक सामाग्री प्रसारण तथा प्रकाशन गर्ने । <p>अवधि: वार्षिक कार्ययोजना अनुसार ।</p> <p>लक्षित समूह: सरोकारवाला, सेवाग्राहीहरू लगायत आम नागरिक ।</p>
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

९) कार्यक्रमको नाम: जेष्ठ नागरिकको लागि स्वास्थ्य प्रबर्धन सेवा कार्यक्रम ।

परिचय	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सेवा लिन आउने जेष्ठ नागरिक सेवाग्राहीहरूको पहिचान गरी नियमित रूपमा स्वास्थ्य जाँच तथा प्रबर्धन गर्न यो कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको हो ।
उद्देश्य	जेष्ठ नागरिकहरूको शारीरिक जाँच गरी रसायन चिकित्सा र योगको माध्यमबाट स्वास्थ्य संरक्षण, प्रवर्धन र उचित परामर्श दिने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● जेष्ठ नागरिकहरूले नियमित रूपमा आवश्यक सेवा एवं औषधोपचार प्राप्त गर्नेछन् । ● योग तथा उपयुक्त आहार विहार अपनाएर जीवनशैली परिवर्तन गरी स्तरीय जीवन यापन गर्न सक्नेछन् । ● रसायन औषधिहरूको प्रयोगबाट जेष्ठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य संरक्षण र प्रवर्धन भएको हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय:- साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>संचालन विधि:-</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सेवा लिन आउने जेष्ठ नागरिक सेवाग्राहीहरू तथा समुदायमा स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित, आर्थिक रूपले

	<p>बिपन्न वर्गका जेष्ठ नागरिकहरूका लागि काम गरिरहेका स्थानीय संघ संस्थाहरू, बृद्धाश्रम, योग केन्द्रहरूको समन्वयमा सेवाग्राहीको पहिचान गरी नियमित रूपमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आचार रसायन, आहार-विहार, व्यायाम, योग विधिको आधारमा सेवा प्रदान गर्ने । ● प्रवर्धन कार्यक्रमको अभिलेख अनुसूची—३ वमोजिम अद्यावधिक राख्नु पर्ने छ । ● यस कार्यक्रमको प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा सम्बन्धित निकायमा पठाउनु पर्नेछ । <p>कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने समय:—कार्यालय समयमा नियमित रूपमा ।</p> <p>लक्षित समूह:—जेष्ठ नागरिकहरू ।</p>
बजेट बाँडफाँड	संचालन तथा व्यवस्थापन खर्च बजेट शिर्षकमा भए बमोजिम हुने (औषधीको हकमा औषधी खरिद शिर्षकबाट व्यवस्था हुने)
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१०) कार्यक्रमको नाम: स्तनपायी आमालाई मातृशिशु सुरक्षार्थ दुग्धबर्धक जडिबुटी जन्य औषधि वितरण सम्बन्धि कार्यक्रम ।

परिचय	मातृशिशु स्वास्थ्य र स्तनपानको महत्व बुझाउन,आमा र बच्चाको स्वास्थ्य सुधार गर्न तथा कुपोषणजन्य रोगबाट बचाउन, सुत्केरी महिलाको पर्याप्त दूध बढाउन शतावरी चूर्ण वितरण गर्न र सेवाग्राहीमा सो सम्बन्धि चेतनामूलक सामाग्री वितरण गर्न यो कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको हो ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● आमा र बच्चाको स्वास्थ्य सुधार गर्ने तथा कुपोषणजन्य रोगबाट बचाउने ● स्तनपानको महत्वबारे स्तनपायी महिलाहरूलाई जनचेतनामूलक स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गर्ने । ● मातृशिशु मृत्युदर घटाउने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● शतावरी चूर्ण, दशमूल तेलको समेत प्रयोगबाट शिशु र आमाको स्वास्थ्यमा सुधार हुनेछ । ● स्तनपायी महिलाहरू आफ्नो शिशुलाई स्तनपान गराउन उत्प्रेरित हुनेछन् । ● बच्चाको शारीरिक र मानसिक बृद्धि र विकासमा सघाउ पुग्नेछ । ● कुपोषणजन्य रोगहरूको रोकथाम हुनेछ ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● बाल मृत्युदर घटाउन मद्दत पुग्नेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकायः—साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र ।</p> <p>संचालन विधिः—</p> <ul style="list-style-type: none"> ● मातृशिशु स्वास्थ्य र स्तनपानको महत्व बुझाउन सरोकारवाला निकायसंग समन्वय गरी बर्थिङ सेन्टर, खोपकेन्द्र, पूर्वप्रसूति जाँच गर्ने स्थानहरूमा साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय, जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रले सेवा प्रदान गरी सेवाग्राहीको अभिलेख राख्नुपर्नेछ । ● अनुसूची—४ मा तोकिए बमोजिमको औषधीहरू समावेश गरी सेवा प्रदान गर्ने । ● प्रत्येक बर्षको स्तनपान सप्ताहमा सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गरी तोकिएको लक्षित समुदायलाई चेतनामुलक सामाग्री मार्फत प्रचार प्रसार गर्ने । ● स्वास्थ्य स्वयंसेविका समेतको समन्वयमा सुत्केरी महिलाको लगत संकलन तथा औषधी वितरण कार्यक्रम संचालन गर्ने । ● शिशु र महिलाको नियमित रूपमा स्वास्थ्य जाँच गर्नुपर्नेछ । ● आवश्यकतानुसार सुत्केरी महिलाको पर्याप्त दूध बढाउन शतावरी (कुरिलो चूर्ण) ६ महिनासम्म खुवाउनुपर्नेछ । तत्काल सुत्केरी भएको अवस्था छ भने आमालाई एक महिनासम्म दशमूल तेलको मालिस प्रयोग गर्न दिनुपर्नेछ । ● कार्यक्रमको अभिलेख अनुसूची—३ वमोजिम अद्याबधिक राख्नु पर्ने छ । <p>लक्षित समूहः— स्तनपायी महिला (बच्चा जन्मेपछि ६ महिना सम्म) ।</p> <p>कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने समयः— आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाबाट नियमित</p>
बजेट वाँडफाँड	संचालन तथा व्यवस्थापन खर्च बजेट शिर्षकमा भए बमोजिम हुने (औषधीको हकमा औषधी खरिद शिर्षकबाट व्यवस्था हुने)
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

११) कार्यक्रमको नाम: पंचकर्म(पूर्वकर्म) कार्यक्रम ।

परिचय	पूर्वकर्म कार्यक्रमका माध्यमबाट आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आउने सेवाग्राहीहरूको स्वास्थ्य प्रवर्धन गर्न यो कार्यक्रम संचालन गरिएको हो ।
उद्देश्य	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आउने सेवाग्राहीहरूको जाँच गरी पूर्वकर्मको माध्यमबाट स्वास्थ्य संरक्षण, प्रवर्धन, आवश्यक उपचार र उचित परामर्श दिने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● यस सेवाबाट बिरामीहरू तथा सेवाग्राहीहरूको स्वास्थ्य संरक्षण, प्रवर्धन र पुनर्स्थापनामा सघाउ पुग्नेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकायः—साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>संचालन विधिः—</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ बमोजिम प्राप्त बजेटको परिधि भित्र रहि कार्यरतलाई कार्य मूल्यांकनको आधारमा प्राथमिकतामा राखी १ महिला र १ पुरुष गरी जम्मा २ जना अभ्यंगकर्ता नियुक्त गरि अनुसूची ५ बमोजिम कार्य गर्ने । ● पूर्वकर्म कार्यक्रम संचालन भएका आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सेवा प्रयोजनका लागि अनुसूची १ मा तोकिए बमोजिमको फाराम बनाउने । ● आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आएका सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य जाँच गरि समस्याको पहिचान गरी आवश्यकता अनुसार पूर्वकर्म सेवाका लागि सिफारिस गर्ने । ● पंचकर्म अन्तर्गत पूर्वकर्मको रूपमा आवश्यकतानुसार स्नेहन, स्वेदन, शिरोधारा, कटीवस्ति, ग्रीवावस्ति, नस्य आदि संचालन गर्ने । ● स्वेदन कर्म को लागि अनुसूची—२ बमोजिम का द्रव्य रोगानुसार प्रयोग गर्ने । <p>लक्षित समूहः—आयुर्वेद संस्थाहरूमा उपचारार्थ आएका सेवाग्राहीहरू ।</p> <p>कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने समयः—कार्यालय संचालन रहने समयमा नियमित रूपमा ।</p>
बजेट बाँडफाँड	४,७०,०००।—(अन्य सेवा शुल्क) र ५०,०००।—(संचालन तथा व्यवस्थापन खर्च) ,औषधी को हकमा औषधी खरिद शिर्षकबाट व्यवस्था हुने ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१२) कार्यक्रमको नाम: स्वस्थ जीवन कार्यक्रम

परिचय	योग र स्वस्थ जीवलशैलीको बारेमा जानकारी गराउन ,योगलाई व्यवहारमा नियमित अभ्यास गर्न प्रोत्साहित गर्न र चिकित्सा सम्बद्ध योग(Therapeutic Yoga) को अभ्यास गराउने प्रयोजनका लागि यो कार्यक्रम राखीएको हो ।यस कार्यक्रमबाट समुदायका नागरिकलाई नसर्ने रोगहरू र यस्ता प्रकारका रोगहरूको रोकथामको उपायहरूको बारेमा जानकारी पनि गराइन्छ ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वास्थ्य संरक्षण, प्रवर्धन, आवश्यक उपचार र उचित परामर्श दिने । ● योग र स्वस्थ जीवन शैलीको बारेमा जानकारी गराउने र व्यवहारमा ल्याउन प्रोत्साहित गर्ने । चिकित्सा सम्बद्ध योग (Therapeutic Yoga)को आवश्यकतानुसार अभ्यास गराउने । ● समुदायका जनताहरूलाई नसर्ने प्रकारका रोगहरू र यस्ता प्रकारका रोगहरूको रोकथामको उपायहरूको बारेमा जानकारी गराउने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● सेवाग्राहीहरूको स्वास्थ्य प्रवर्धन भै स्वस्थ र दीर्घायु जीवन यापन गरेका हुनेछन् । ● सेवाग्राहीहरू नसर्ने प्रकारका रोगहरूबाट बच्न सक्नेछन् ।

सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय:- आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरु ।</p> <p>संचालन विधि:-</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्येक दिन विहानको समयमा सहभागीलाई योग अभ्यास गराउने । ● योगको अभ्यास सकिसके पछि एक मात्रा शिलाजीत र अमृत चियाको सेवन अनुसूची ८ अनुसार गराउने । ● आयुर्वेदमा उल्लेख भए अनुसारको आहार विहारको व्यवहार गर्न सिकाउने । ● सेवाग्राहीलाई आवश्यकतानुसार पूर्वकर्म तथा शिरोधारा गराई अभिलेख राख्ने । ● प्रत्येक हप्ता यस कार्यक्रममा सहभागीको रक्तचाप, तौल मापन गरि अभिलेख राख्ने । ● मधुमेहका रोगी भएमा प्रत्येक महिना रगतमा चिनी र पिसावमा अल्युमिनको मात्रा परीक्षण गर्न लगाई त्यसको अभिलेख राख्ने । ● स्वास्थ्यमा आएको विशेष परिवर्तन भएमा त्यसको समेत अभिलेख राख्ने <p>लक्षित समूह:- कार्यक्रम संचालन हुने आयुर्वेद संस्थामा आउने सेवाग्राहीहरु ।</p> <p>कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने समय:- प्रत्येक दिन विहान ।</p>
बजेट वाँडफाँड	संचालन तथा व्यवस्थापन खर्च बजेट शिर्षकमा भए बमोजिम हुने (औषधीको हकमा औषधी खरिद शिर्षकबाट व्यवस्था हुने)
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१३)कार्यक्रमको नाम: जडिवुटीवाट चूर्ण औषधी निर्माण ।

परिचय	स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने जडिवुटीहरूको उपयोग गरी औषधी निर्माण गरी औषधीको अभाव हुन नदिन र स्थानीय ताजा जडिवुटीको प्रयोगलाई बढावा दिन यो कार्यक्रम राखीएको हो ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● वर्षभरी निरन्तर उपयोग गरिने आयुर्वेद औषधीको अभाव हुन नदिने । ● स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने जडिवुटीको प्रयोग गरी चूर्ण औषधी निर्माण गरी वितरण गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने जडिवुटीहरूको समूचित उपयोग भएको हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय:- साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र ।</p> <p>संचालन विधि</p> <ul style="list-style-type: none"> ● रोगको पहिचान भए अनुसार आवश्यक पर्ने चूर्ण औषधी निर्माणका लागि स्थानीय स्तरमा बढिमात्रामा उपलब्ध हुने जडिवुटी छनौट गरी स्थानीय स्तरमै संकलन वा आवश्यकतानुसार स्थानीय दररेट अनुसार हुनेगरी जडिवुटी खरिद गर्ने । ● आवश्यकतानुसार चूर्ण औषधी निर्माण विधि अपनाइ प्याकेजिङ र सरसफाइलाई ध्यानमा राखि एकल द्रव्य युक्त चूर्ण तयार गरी अन्य सेवा केन्द्रलाई समेत उपलब्ध गराउने ।
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	चूर्ण औषधी निर्माण निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१४)कार्यको नाम: मेडिकल सामाग्री,उपकरण तथा मेसिनरी औजार खरिद ।

परिचय	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूमा चिकित्सा उपयोगि सामाग्रीको व्यवस्थापन सहज पार्न यो कार्यक्रम राखीएको हो ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● नियमित आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न आवश्यक उपकरण लगायत आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्थापन गर्ने । ● कोभिड-१९ र महामारीजन्य अवस्थामा आवश्यक सुरक्षात्मक सामाग्री समेतको व्यवस्था गर्ने ।

अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न तथा रोग निदान गर्न आवश्यक उपकरणको उपलब्धता भएको हुनेछ । ● महामारीजन्य अवस्थामा आवश्यक सुरक्षात्मक उपाय अवलम्बन भएको हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय:- साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>संचालन विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आवश्यकतानुसार खरिद योजना बनाउने । ● सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ बमोजिम खरिद इकाइ गठन गरी प्राप्त बजेटको परिधीभित्र रहि प्रचलित कानून बमोजिम गर्ने । ● खरिद गरीएका सामाग्रीहरूको नियमानुसार अभिलेख अद्यावधिक गरिराख्नुपर्ने छ ।
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१५) कार्यक्रमको नाम: स्थानीय जनप्रतिनिधी समेतको सहभागितामा आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम सम्बन्धी समन्वय र बार्षिक समिक्षा तथा योजना तर्जुमा कार्यक्रम ।

परिचय	प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क रूपमा प्रदान गर्ने भन्ने संवैधानिक व्यवस्था भएकोले आयुर्वेद सेवा प्रवाहको सम्बन्धमा स्थानीय जनप्रतिनिधीसंग छलफल गर्ने ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र यसको व्यवस्थापन सम्बन्धमा स्थानीय जनप्रतिनिधीहरूलाई अवगत गराउने । ● बार्षिक समिक्षा तथा योजना तर्जुमा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	छलफल तथा आवश्यक समन्वय पश्चात आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सम्बन्धमा स्थानीय जनप्रतिनिधी अवगत भै सेवा प्रवाहमा देखिने समस्या तथा चुनौति समाधानमा सहयोग भएको हुनेछ ।

सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सञ्चालन गर्ने विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्येक स्थानीय तहका प्रमुख/उपप्रमुख र आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्था रहेको वडाको वडा अध्यक्षको सहभागिता हुनेगरी सेवा प्रदायक संस्था प्रमुख समेतको उपस्थितिमा समन्वयात्मक छलफल गरी अघिल्लो आ.ब.मा संचालित कार्यक्रमको समिक्षा र आगामी आ.ब.मा संचालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमको योजना तर्जुमा समेत गर्ने । <p>कार्यक्रम संचालन गर्ने समय: अर्धवार्षिक रूपमा ।</p> <p>लक्षित समूह: स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरू</p>
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१६)कार्यक्रमको नाम: विद्यालय आयुर्वेद तथा योग शिक्षा कार्यक्रम

परिचय	स्वस्थवृत्त (दिनचर्या, ऋतुचर्या, आहारविहार आदी), सद्वृत्त, आचार रसायन, जीवनशैली सम्बन्धी सचेतना तथा स्थानीयस्तरमा प्राप्त हुने जडिवुटीको उपयोगिता बारे जानकारी गराउन र योगको बारेमा जानकारी दिनका साथै योगका विभिन्न क्रियाकलापहरूको अभ्यास गराउन विद्यालय आयुर्वेद स्वास्थ्य तथा योग शिक्षा कार्यक्रम शुरू भएको हो ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद चिकित्सा सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरूबाट पाइने सेवाहरूबारे जानकारी गराउने । ● स्वस्थवृत्त (दिनचर्या, ऋतुचर्या, आहार, विहार आदि), स्वस्थ जीवनशैली सम्बन्धी सचेतना गराउने । ● स्वास्थ्यकर्मी, विद्यार्थी र समुदायबीचको सम्बन्ध सकारात्मक र समन्वयात्मक बनाउने । ● योगको बारेमा जानकारी दिने तथा योगका विभिन्न क्रियाकलापहरूको अभ्यास गराउने । ● घर वरिपरीका जडिबुटि र यिनको उपयोगको सम्बन्धमा सामान्य जानकारी गराउने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● आयुर्वेद चिकित्सा सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरूबाट पाइने सेवाहरूबारे जानकारी हुने छ । ● स्वस्थवृत्त (दिनचर्या, ऋतुचर्या, आहार, विहार आदि), स्वस्थ जीवन शैली सम्बन्धी सचेतना प्राप्त भई स्वस्थ समाज निर्माण भएको हुनेछ । ● स्थानीयस्तरमा प्राप्त हुने जडिवुटीको उपयोगिता बारे जानकारी भई विद्यालय परिसर तथा आफ्नो घरवरिपरि पनि रोप्न प्रोत्साहित हुनेछन् ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वास्थ्यकर्मी, विद्यार्थी र समुदायबीचको सम्बन्ध सकारात्मक र समन्वयात्मक हुनेछ । ● स्वस्थ जीवनका लागि योगको महत्व बारेमा जानकारी प्राप्त भई योगअभ्यास आफूले पनि गर्ने र अरुलाई पनि सिकाउने छन् ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>संचालन विधी:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● एक सामुदायिक र एक संस्थागत का दरले, सामुदायिकको हकमा विद्यालय नर्सिङ कार्यक्रम संचालन भएका विद्यालयलाई प्राथमिकता दिई कम्तिमा २ माध्यामिक विद्यालय छनौट गर्ने । ● प्रत्येक विद्यालयका भएमा नर्सिङ कर्मचारी र स्वास्थ्य तथा शारिरीक शिक्षा विषयका शिक्षकलाई कार्यक्रम सम्बन्धमा अभिमुखिकरण गराइ उनीहरू मार्फत विभागले तयार गरेको Module For Ayurveda and Yoga Education at School मा आधारित रहि कार्यक्रम संचालन गर्ने र सम्बन्धित कार्यालयले त्रैमासिक रूपमा अनुगमन, निरिक्षण तथा समन्वय गर्ने । <p>कक्षा संचालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने अन्य बिषयहरू ;—</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कार्यक्रमको परिचय र उद्देश्य अवगत गराउने । ● कृयाकलापमा उल्लेखित बिषयबस्तुहरू समेटेी कक्षा सञ्चालन गर्ने । ● अन्तरक्रियाको अवसर सृजना गर्ने । ● स्वास्थ्य सम्बन्धी बिषयहरूको पम्प्लेट, पोष्टर, फ्लीपचार्ट आदिको उचित प्रयोग गरी व्यवहारिक ज्ञान दिने । ● एक कक्षाको अवधि कम्तीमा ४५ मिनेटको हुनुपर्ने । <p>योगको सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक कक्षा संचालन:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्येक कक्षाका २ जनाका दरले विद्यार्थी छनौट गरि शिक्षकहरूको समेत सहभागितामा योग प्रशिक्षकद्वारा पाक्षिक रूपमा प्रयोगात्मक कक्षा संचालन गर्नुपर्नेछ । ● अन्य दिनमा प्रशिक्षण दिएका विद्यार्थी र शिक्षकद्वारा आ-आफ्ना कक्षामा अन्य विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउन प्रोत्साहित गर्ने र त्यसका लागि विद्यालयमा नियमित समय छुट्याउन विद्यालय व्यवस्थापन समितिसंग छलफल गरि पहल गर्ने ।
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	Module for Ayurveda and Yoga Education at School ,तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१७) कार्यक्रमको नाम: प्रयोगशालाका लागि ल्याव कर्मचारीको निरन्तरता ।

परिचय	प्रयोगशाला संचालन भैरहेका जिल्लास्थित संस्थाका लागि आवश्यक स्थायी कर्मचारीको दरवन्दि नभएकाले सेवा करारमा आवश्यक कर्मचारी व्यवस्थापन गरि प्रयोगशाला सेवा सुचारु गर्न यो कार्यक्रम राखिएको छ ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रभावकारी एवं शुलभ निदान तथा उपचार व्यवस्थापनका लागि प्रयोगशाला सेवा संचालन गर्ने ।
न्यूनतम शैक्षिक योग्यता	<ul style="list-style-type: none"> ● ल्याव टेक्निसियन: मान्यता प्राप्त शैक्षिक संस्थाबाट मे.ल्या.टे.विषयमा प्रविणता प्रमाणपत्र तह (सि.एम.एल.टी.)उतिर्ण गरि नेपाल स्वास्थ्य व्यवसायी परिषदमा B Class निदान समूहमा दर्ता भएको हुनु पर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रभावकारी रोग निदानको माध्यमबाट सेवा प्रभावकारीता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
सन्चालन प्रकृया	<p>सञ्चालन गर्ने निकाय: साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र</p> <p>सञ्चालन गर्ने विधि:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परामर्श सेवा (सेवा करार) मा लिइने सम्पूर्ण पदको कार्य विवरण तयार गर्ने । ● विद्यमान प्रशासनिक,आर्थिक ऐन तथा नियमावली अनुसारको प्रकृया अपनाउने । ● विषयगत कार्यमा कम्तिमा १ बर्षको अनुभव भएका व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिने । ● सेवा करार भएका कर्मचारीको कार्यसम्पादनको नियमित मुल्यांकन र अनुगमन गर्ने । ● हाल सेवा अवधि समाप्त भएका कार्यरत कर्मचारीलाई सेवा करार गर्दा प्राथमिकता दिने ।
बजेट वाँडफाँड	बजेट अख्तियारीमा भए बमोजिम ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

१८) कार्यक्रमको नाम: नागरिक आरोग्य कार्यक्रम(नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र स्थापना र जिल्ला नागरिक आरोग्य समिति गठन ।)

परिचय	संघिय सरकारको बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम अनुसार निरोगी नेपाल निर्माण अभियान अघि बढाउन सुदृढ सार्वजनिक स्वास्थ्य सेवाका अतिरिक्त स्वच्छ र सन्तुलित आहार ,शारीरिक व्ययाम,सरसफाई ,सहितको स्वस्थ जीवनशैली अवलम्बन गरी आयुर्वेद लगायतका वैकल्पिक उपचार पद्धतिको प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय तह एवं सामुदायिक संघ संस्था समेतको सहभागितामा आरोग्य केन्द्र, खुला व्यायामशाला र योग केन्द्र संचालनार्थ नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र संचालन गर्न लागिएको हो ।
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय तहमा नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र स्थापना तथा संचालन गर्ने । ● आधारभूत आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा समेत उपलब्ध गराउने । ● स्वस्थ जीवनशैली अवलम्बनका लागि पालिकास्तरीय अभियानमूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	<ul style="list-style-type: none"> ● सेवाग्राहीहरूको स्वास्थ्य प्रवर्धन भै दीर्घायु जीवन यापन गर्नेछन् । ● सेवाग्राहीहरू विभिन्न सर्ने तथा नसर्ने रोगहरूबाट बच्न सक्नेछन् । ● आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्था नरहेका स्थानीय तहबाट समेत नागरिकलाई सो सेवा प्राप्त गर्न सहज हुनेछ । ● नसर्ने रोगबाट हुने मृत्युदर घटाउन सहयोग पुग्नेछ ।

सन्चालन प्रकृया	<p>कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय:- साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र ।</p> <p>संचालन विधि:-</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्येक जिल्ला स्तरीय कार्यालयले नागरिक आरोग्य कार्यक्रम संचालनको लागि नागरिक आरोग्य कार्यक्रम संचालन निर्देशिका-२०७६ बमोजिम एक जिल्ला नागरिक आरोग्य समिति गठन गर्ने । ● नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र रहेका पालिकाहरूमा नागरिक आरोग्य समिति गठन गरी पालिकाहरूको समन्वयमा implementation Plan बमोजिम नागरिक आरोग्य कार्यक्रम संचालन गर्ने । ● औषधालयहरू रहेका पालिकाहरूमा समिति गठनको लागि सहजिकरण गर्ने र Implementation plan बमोजिम गर्न उत्प्रेरित गर्ने । ● साविकका सेवा केन्द्र संचालन तथा आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्था नभएका पालिकाहरूलाई प्राथमिकतामा राखि थप आरोग्य सेवा केन्द्र क्रमशः स्थापना गर्दै जाने । ● नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्रको सहजिकरण सम्वद्ध प्रदेश सरकार अन्तर्गतका जिल्ला स्थित आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाबाट हुनेछ । साथै समन्वय तथा अनुगमन कार्य संघीय सरकार एवं साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र र सम्वन्धित स्थानीयतहबाट हुनेछ । ● यस आ.व.मा आवश्यक न्यूनतम जनशक्ति (कविराज/ वैद्य) माथिल्लो शैक्षिक योग्यतालाइ प्राथमिकता दिनेगरी १ जना र सहयोगी १ जना (अभ्यंगकर्ताको तालिम लिएकालाइ प्राथमिकता दिने गरी) नियमानुसार सेवा करारमा राखि नागरीक आरोग्य सेवा प्रवाह गर्नु पर्ने छ । ● कार्यवोझको आधारमा स्थानीय तहको खर्चबाट थप जनशक्ति समेत व्यवस्था गर्नसक्नेछ । ● नागरीक आरोग्य सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक पर्ने न्यूनतम पूर्वाधार सम्वन्धित स्थानीय तहले व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । ● आधारभूत आयुर्वेद सेवा, जेष्ठनागरिक सेवा, स्तनपायी आमा स्म्वन्धी सेवा, सेवा, परामर्श सेवा, पालिका स्तरीय स्वस्थ जीवनशैली अभियान लगायतका सेवाको समूचित व्यवस्था सम्वन्धित स्थानीय तहको समन्वयमा गर्नुपर्ने छ । ● साविकका अञ्चल आयुर्वेद औषधालय/ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र /आयुर्वेद औषधालय(स्थानीय तहबाट संचालित आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्था समेत)रहेको वडाको नागरिक आरोग्य सेवा सोही संस्थाबाट प्रदान
-----------------	--

बजेट वाँडफाँड	प्राप्त बजेटबाट १ नागरिक आरोग्य समिति को लागि रु.५००००, प्रति नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्रको कर्मचारी व्यवस्थापनको लागि ५,२५,०००।- र पालिका स्तरीय अभियान संचालन खर्च प्रति केन्द्र रु.९५००० हुनेगरी व्यवस्था गर्ने केन्द्र संख्या अनुसूचि १०वमोजिम हुने ।
सन्दर्भ सामाग्री	निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि तथा अन्य प्रचलित ऐन नियम ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१

पंचकर्म (पूर्वकर्म) सेवा सम्बन्धि फाराम

१. नाम, थर:—
२. उमेर:—
३. लिङ्ग:—
४. ठेगाना:— महा/उप/नगरपालिका/गाउँपालिका वडा नं.
५. पेशा:—
६. सम्बन्धित बिरामी वा अभिभावकको दस्तखत:—
८. कार्यालय प्रयोजनको लागि (२ प्रति मध्ये १ प्रति सेवाग्राहीलाई)
(क) मूल दर्ता नं.
(ख) सहायक रजिष्टर दर्ता नं.
९. सेवा: योग, पूर्वकर्म: स्नेहन र स्वेदन, शिरोधारा, प्रतिमर्स नश्य कम, अन्य

अनुसूची – २

स्वेदन कर्मको लागि आवश्यक द्रव्यहरू

प्रायशः पातहरूको प्रयोग गरिन्छ र फल, बोक्रा, जरा वा काण्डको पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

सिमली (निर्गुण्डी)	पुनर्नवा	गहत	दशमूल	बृहत पंचमूल
लघुपञ्चमूल	गुर्जो	तण्डुल (चामल)	शीतल चिनी (शिग्रु)	तितेपाती
बरुण (सिप्लिगान)	एरण्ड	अर्क(आंक)	तिल	सिस्नु आदि

अनुसूची – ३

निःशुल्क बिशेष स्वास्थ्य सेवाको प्रयोजनको लागि भरिने फारम

१. नाम, थर:—
२. उमेर:—
३. लिङ्ग:—
४. ठेगाना:— महा/उप/नगर/गाउँपालिका वडा नं.—
५. पेशा:—
६. सम्बन्धित बिरामी वा अभिभावकको दस्तखत:—
७. सेवाको किसिम:—

(क) जेष्ठ नागरिक (ख) स्तनपायी आमा

८. कार्यालय प्रयोजनको लागि (२ प्रति मध्ये १ प्रति सेवाग्राहीलाई)

(क) मूल दर्ता नं.

(ख) सहायक रजिष्टर दर्ता नं.

सि.नं.	मिति	सेवाको किसिम	औषधिको नाम	फायल	ग्रा./मि.ग्रा	पुनरावृत्ति मिति	विरामीको दस्तखत	दस्तखत(औषधि वितरण शाखा)

सिफारिश गर्ने

(उपचारमासंलग्न स्वास्थ्यकर्मी)

नाम

पद

दस्तखत

स्वीकृत गर्ने

संस्था प्रमुख

नाम

पद

दस्तखत

अनुसूची -४

स्तनपायी आमाका लागि औषधिहरू ।

क्र.सं	औषधीको नाम	प्रयोग	मात्रा	प्रयोग विधि	प्रयोग अवधि	
१	ज्वानो	जोर्नीको दुखाई, गर्भाशय शोधकको रूपमा, पेट दुखाई, पीडादायी महिनावारी तथा प्रसूती ज्वरमा	३ -६ग्राम	ज्वानोको झोल बनाएर आवश्यकतानुसार दिनको ३पटक सम्म दिने ।	आवश्यकतानुसार	
२	शतावरी(कुरिलो)चूर्ण	स्तन्य वर्द्धक, पोषक, रोग प्रतिरोध शक्ति वर्द्धक	चूर्ण ३-६ ग्राम स्वरस १०-२० मि.लि. क्वाथ: ५० -१०० मि.लि	रस निकालेर , चूर्ण(Powder) बनाएर अथवा पकाएर क्वाथको रूपमा	आवश्यकतानुसार सुत्केरी भएको ६ महिना सम्म	

अनुसूची – ५

अन्य सेवा शुल्क पूर्वकर्म(स्नेहन, स्वेदन), शिरोधारा / पंचकर्म संचालन गर्ने अभ्यङ्गकर्ता

अभ्यङ्गकर्ता:

१. महिला / पुरुष
२. कम्तिमा ३ महिनाको तालिम प्राप्त ।
३. **तालिम दिने निकाय:**—मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्था/आयुर्वेद चिकित्सकको निगरानीमा आयुर्वेद संस्था ।
४. कम्तीमा ८ कक्षा उत्तीर्ण
५. स्थानीयलाइ प्राथमिकता दिने ।

उमेर: १८ – ४० वर्ष(महिलाको हकमा ४५वर्ष)

कार्य विवरण

- (क) अभ्यङ्ग, स्वेदन र शिरोधारा कक्षको आवश्यक सरसफाई गर्ने ।
- (ख) आवश्यक पूर्वकर्मका सामग्रीहरू तयार गर्ने ।
- (ग) चिकित्सकको सिफारिश अनुसार आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थामा आएका सेवाग्राहीहरूलाई अभ्यङ्ग (तेल मालिश), स्वेदन, शिरोधारा लगायतका कामहरू गर्ने ।
- (घ) अभ्यङ्ग लगायत सेवा प्रदान गरेको विवरणका साथै प्रतिवेदन तयार गर्न सहयोग गर्ने

अनुसूची – ६
अत्यावश्यक आयुर्वेद औषधि सूचि

१. निःशुल्क प्रदान गरिने निम्नानुसारका औषधिहरु निरन्तर रूपमा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

क्र.सं.	रोगको नाम	औषधिको विवरण	कैफियत
१	अम्लपित्त	अविपत्तिकर चूर्ण	
२	उदर रोग	हिंवाष्टक चूर्ण	
२.	वातव्याधि	महायोगराज गुग्गुल, महानारायण तैल	
३.	श्वशनविकार	सितोपलादि चूर्ण, टंकण भस्म	
४.	स्त्रीरोग	पुष्यानुग चूर्ण	
५.	बालरोग	बालामृत, मृगमदासाव	
६.	उच्च रक्तचाप	सर्पगन्धाघन वटी	
७.	त्वकविकार	निम्बादि चूर्ण, गन्धक रसायन	
८.	कर्ण, नासा, मुख, दन्तरकण्ठरोग	खदिरादि वटी, षडविन्दु तेल	
९.	आमवात	योगराज गुग्गुल	
१०.	ज्वर	महाशुदर्शन चूर्ण	
११.	अतिसार, ग्रहणी	महाशंख वटी, विल्वादि चूर्ण	
१२.	ब्रण	जात्यादि तेल	
१३.	वातरक्त	कैशोर गुग्गुल	
१४.	मूत्रविकार, प्रमेह	चन्द्रप्रभावटी	
१५.	विविध	त्रिफला, अश्वगन्धा चूर्ण	

२. औषधि व्यवस्थापन

१) औषधि खरिद

औषधि खरिद गर्दा सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ बमोजिम खरिद एकाइ गठन गरि प्रचलित आर्थिक ऐन नियम बमोजिम गर्नुपर्ने छ ।

क) विनियोजित बजेटबाट ऐन नियमको परिधि भित्र रही तोकिएका औषधिहरु खरिद गर्नुपर्ने छ ।

ख) औषधिको खर्च- औषधिको आम्दानी खर्चको अभिलेख छुट्टा छुट्टै सहायक जिन्सी खाता खडा गरी खर्च व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ । यसरी राखिएको अभिलेख भण्डारको अभिलेख र उपचार रजिष्टरको अभिलेखसंग भिडेको हुनुपर्ने छ ।

अनुसूची- ७

औषधि गुणस्तर सम्बन्धि व्यवस्था

क) चूर्ण औषधिहरूको निम्नानुसार परीक्षण व्यवस्था गर्ने:

क्र.स	औषधिको नाम	तौल	रूप/वर्ण	स्पर्श	रस	गन्ध	एकरूपता	कैफियत

प्रत्येक व्याचको स्वीकृता प्राप्त औषधि परीक्षण प्रयोगशालाबाट Microbial Test पूरा गरेको प्रमाणपत्र संलग्न

(ख) गुग्गुल/वटी औषधिहरूको निम्नानुसार परीक्षण व्यवस्था गर्ने:

क्र.स.	औषधिको नाम	तौल		रूप/वर्ण	स्पर्श (Hardness)	एकाई तौल (Fineness)	रस	गन्ध	एकरूपता	कैफियत
		प्र ति व टि	प्र ति ब ट्टा							

(ग) भष्म/पिष्टी औषधिहरूको निम्नानुसार परीक्षण व्यवस्था गर्ने:

क्र.स.	औषधिको नाम	तौल	स्वरूप (form)	रूप/वर्ण (colour)	रेखापूर्णता	वारितर	निश्चन्द्रिका	रस	गन्ध	कैफियत

(घ) मलहम एवं तैल औषधिहरूको निम्नानुसार परीक्षण व्यवस्था गर्ने:

क्र.स.	औषधिको नाम	तौल	रूप/वर्ण (colour)	स्पर्श (smoothness)	सान्द्रता	गन्ध	एकरूपता	कैफियत

सम्बन्धित निकायबाट हालसालै नविकरण गरी अद्यावधिक भएको उत्पादन तथा बिक्री बितरण दर्ता प्रमाणपत्र संलग्न हुनुपर्ने।

अनुसूची –८

(स्वस्थ जीवन कार्यक्रम संग सम्बन्धित)

१. निःशुल्क प्रदान गरिने सेवाहरूः

क) शीलाजीतःदैनिक एक जनालाई एक मात्रा ५०० मि.ग्रा.

ख) अमृत चिया

१. गुडुचि

२. अमला

३. हरितकी

४. तुलसी

५. वरुण

माथि उल्लेख गरिएका जडिबुटीहरूको समान भाग मिलाएर चिया बनाउने र स्वस्थ जीवन कार्यक्रममा सहभागीहरूलाई ५० मि.ली. चियाको रूपमा र दैनिक एक जनालाई एक मात्रा ५०० मि.ग्रा.दरले दैनिक सेवन गराउने ।

अनुसूची – ९

अत्यावश्यक आयुर्वेद औषधि तथा अन्य खरिद र जिन्सी अध्यावधिक गर्दा भर्नुपर्ने खपत विवरण फारम

क्र. स.	औषधिको नाम	औषधिको मासिक खर्च विवरण		औषधि हस्तान्तरण गरेको संस्थाको संख्या	कैफियत
		परिणाम	इकाइ		
१.					
२.					

औषधिको मौज्जात विवरण फारम

s = +=	cf}ifl wsf] gfd	औषधिप्राप्तिको श्रोत ःकार्यक्रम											cf}iflws f] hDdf kl/dfOf	O{sfO{ tf}n v'Ng]u/L s]=hL=÷u f d÷ kmfO{n	s}kmtot
		utcf =j= sf]	cfo 'j}{ b ljef u jf6 k f Kt	cTof jZos cfo'j]{b cf}ifl wvl/ b	r"Of{ cf}ifl wlg df{O f	cGo jf6 cf}ifl wvl/ b÷k fKt	h]i7 gful/ s :jf:Yo Kf jw {g ;]jf	:tgkfo Lcfd tyflzz' ;]jf	u+fp 3/ zx/L lNsl gssf o{ s d	k~rsd { -k"j{ sd{ sf] nfluc f}iflw vl/b	lgz'N scfo'j]{b :jf:Yo lzlj/ ;+rfn gsf] nfluc f}iflw vl/b	bft[lgsfo jf6 k fKt cf}iflw			

अनुसूचि १०

क्र.सं.	साविकका अं.आ.औ/ जि.आ.स्वा.के.	नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र संख्या	PHC मा जिवनशैली कार्यक्रम संख्या	क्र.सं.	साविकका अं.आ.औ/ जि.आ.स्वा.के.	नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र संख्या	PHC मा जिवनशैली कार्यक्रम संख्या
१	मोरङ	५		४१	मुस्ताङ	३	
२	झापा	६		४२	पर्वत	३	
३	इलाम	३		४३	स्याङजा	४	
४	सनुसरी	४		४४	म्याग्दि	३	
५	अखलढुंगा	४		४५	वाग्लुङ	३	
६	तेह्रथुम	३		४६	नवलपरासी(सुस्तापूर्व)	२	
७	सोलु	३		४७	नवलपरासी(सुस्ता पश्चिम)	०	१
८	खोटाङ	४		४८	रूपन्देही	४	
९	ताप्लेजुङ	४		४९	कपिलवस्तु	५	
१०	उदयपुर	३		५०	पाल्पा	३	
११	पाँचथर	३	१	५१	अर्घाखाँची	४	
१२	संखुवासभा	४		५२	गुल्मी	४	
१३	भोजपुर	४		५३	रुकुम पूर्व	०	
१४	धनकुटा	३		५४	रोल्पा	४	
१५	सप्तरी	६		५५	प्युठान	४	
१६	सिराहा	५		५६	दाङ(तुलसीपुर)	६	
१७	धनुषा	५		५७	बाँके	४	
१८	महोत्तरी	६		५८	वर्दिया	४	
१९	सर्लाही	५		५९	सुर्खेत	५	१
२०	रोतहट	६		६०	दैलेख	५	
२१	वारा	५		६१	रुकुम(पश्चिम)	४	
२२	पर्सा	५		६२	सल्यान	४	
२३	दोलखा	४		६३	जाजरकोट	४	
२४	रामेछाप	४		६४	जुम्ला	३	१
२५	सिन्धुली	४		६५	हुम्ला	३	
२६	काभ्रे	४		६६	मुगु	३	
२७	सिन्धुपाल्चोक	४		६७	कालिकोट	५	
२८	रसुवा	३		६८	डोल्पा	३	
२९	नुवाकोट	४		६९	कैलाली	०	
३०	धादिङ	५		७०	कञ्चनपुर	३	१
३१	चितवन	३	१	७१	डडेल्धुरा	३	
३२	मकवानपुर	५		७२	डोटी	३	
३३	भक्तपुर	३		७३	बझाङ	५	
३४	ललितपुर	४		७४	वैतडी	४	१
३५	काठमाण्डौ	४		७५	दार्चुला	४	
३६	गोरखा	५		७६	अछाम	५	

३७	लमजुड	३		७७	बाजुरा	४	१
३८	तनहुँ	४					
३९	कास्की	३	१				
४०	मनाङ	२					